

"L'euskara és un recurs verge"

Anjel Lertxundi, escriptor i guionista, és un home indispensable en la literatura basca. Escriu en euskara, 'una llengua verge'. No escriu per ser traduït, escriu des del seu món, conscient que siga quin siga l'instrument de comunicació que utilitze, el seu discurs és el literari.

La literatura sovint es considera la veu d'un poble, el seu alè. Al llarg de la història sembla que, vista l'escassa producció literària en basc, Euskal Herria ha quedat muda. Amb tot, la literatura basca presenta una nova cara en les dues darreres dècades amb un salt qualitatiu sense precedents...

—L'època de la República fou el primer moment en què la literatura basca aconsegueix predicament social i polític. Llavors el seu objectiu era la construcció d'un poble. Hi havia l'esperança que la literatura esdevinguera l'altaveu del poble. Pense que aquest optimisme es reflecteix molt bé en la poesia de Lizardi. Després, amb la guerra, ens tornem a colgar a les catacumbes. En els darrers anys de Franco torna a ressorgir aquesta esperança. No era solament una qüestió literària, hi havia més elements d'àmbit social. Avui en canvi, jo trobe que la reacció que suscita la literatura ha canviat, té més importància la literatura en si. El 1979, com succeïa durant la República, la unitat de la llengua continuava essent un problema, i també la fusió entre euskara i cultura. Avui la literatura té una posició d'autonomia respecte als reptes de l'euskara i aquest debat ja no existeix.

—Ara sembla que l'escriptor basc ja no escriu per salvar la llengua, solament vol fer literatura. Hi està d'acord?

—Jo ho plantejaria d'una altra manera. És clar que la literatura en basc contribueix a la revitalització de la llengua. Però si el punt de partida és l'euskara, no és pas clar que l'escriptor contribueix a revitalitzar la literatura basca. Un escriptor que aposta pel discurs literari no abandona mai el seu instrument lingüístic. Aquest canvi d'enfocament ha fet un gran servei a la literatura en els últims anys.

—Quin ha estat l'obstacle més gran que ha tingut la

literatura basca, la llengua en si o el complex que li ha provocat la situació minoritària del seu idioma?

—Home, és molt difícil fer res culturalment prestigiós amb una eina que té un gran desprestigi social. Avui sovintegen els discursos en favor de l'euskara, perquè és políticament correcte. Però això no té una plasmació pràctica. Pel que fa al basc hi ha una pràctica política que es basa en la total indiferència respecte a l'ús diari de la llengua. En aquest context l'escriptor ha de dignificar la seua eina de treball. I aquesta eina és una llengua dividida, sense unitat ni tradició literària, i enmig de dues llengües molt poderoses. Llavors una de les opcions que té l'escriptor és submergir-se en el seu interior, en la pròpia tradició, o imitar altres tradicions de manera mimètica. També en pot fer una síntesi i obrir-se a altres experiències. Totes dues tendències es donaren al segle XIX amb el costumisme. La literatura basca es va submergir en el seu interior, així ha continuat i avui encara manifesta una gran dependència de la literatura espanyola. També hi ha la tendència a l'amalgama de totes dues opcions i recórrer també a la literatura francesa. Aquest és el dilema de la literatura basca. Jo pense que tant l'autarquia com la tendència al mimetisme són molt perjudicials per a la literatura basca.

—És a dir, que la literatura basca, vista la falta de tradició, ha hagut de beure de diferents fonts i ha con- jugat el tancament interior amb la mimesi...

—La literatura basca es va submergir en el seu món interior. Era literatura d'anar per casa. I d'altra banda caigué en un mimetisme total de la literatura espanyola. Però tenim una sèrie d'avantatges, com ara la llengua. Quan comencen a arribar a l'espanyol una sèrie de noves veus de fora, com en el cas de Rubén Darío, es produeix una revolució, el modernisme. Això és de-

"Nosaltres ho volem abraçar tot, i ens hem d'adonar que som set-cents mil bascoparlants. Em sembla un disbarat voler abraçar-ho tot. No podem aplicar a les llengües petites els paràmetres que apliquem a les llengües grans."

gut a l'arribada de veus culturals diferents. Avui els turcs tenen un gran èxit literari a Alemanya, els magribins a França i els indús a la Gran Bretanya perquè aporten aire fresc a un discurs literari exhaurit. El boom d'*Obabakoak* d'Atxaga és també això. Nosaltres ara tenim un discurs verge i un univers més ampli per jugar amb aquest recurs verge.

—Per això diu vostè: "El que ens demana la literatura universal és ser nosaltres mateixos"?

—Sí, amb aquest "ser nosaltres mateixos", vull dir que com millor coneguem la nostra tradició literària millor sintonitzarem amb la literatura universal. Per exemple, ara que es compleix el centenari de Dràcula, si jo vaig a una conferència i dic que en la literatura basca, tant en l'oral com en l'escripta, hi ha narracions sobre els vampirs ja en el segle XIX, faig una aportació des dels coneixements de la tradició literària. Com millor treballarem aquest recurs verge, més rendiment en traurem.

—Cada any es publiquen en euskara uns mil títols. Pocs posen en dubte el salt qualitatiu dels darrers anys. Això demostraria que la literatura basca pot produir tant i tan bo com qualsevol altre país?

—En basc hi ha hagut, hi ha i hi haurà escriptors capaços de fer una literatura tan bona com qualsevol altre escriptor d'un altre país. Però és molt difícil estar a l'altura de les altres grans literatures.

—Al crític literari que manté que la literatura basca és Atxaga i res més, quina resposta li pot donar?

—Quan la premsa d'Espanya i la premsa espanyola d'ací s'adonaren que Atxaga era un gran escriptor, nosaltres ja feia quinze anys que ho sabíem. I ells han hagut d'esperar que li donaren un premi literari per adonar-se'n. La persona que diu això l'únic que fa és demostrar la seua ignorància.

—Unamuno també deia: "el basc, al meu parer no arribarà mai a ser un instrument de cultura".

—Unamuno tingué grans virtuts, però no les demostrà mai en les seues idees sobre el basc. En principi una llengua és un instrument cultural en si, és una cosmovisió. Unamuno aprengué l'idioma de Kierkegaard per llegir la seua obra. Si avui visquera Unamuno i sorgira un Kierkegaard en basc —que no és impossible—, aprendria basc? Al jacobinisme espanyol sempre li ha resultat incòmode d'acceptar que existeixen altres llengües. Espanya no pot fer el mateix que féu França amb les llengües minoritàries, per això opta per negar-los la possibilitat de posseir un registre cultural.

—L'escriptor Jorge Jiménez deia que avui en el món literari es considera molt estètic rebutjar la militància. Però tant la revitalització del basc com la de la literatura basca es poden entendre sense la militància?

—Sí això de la militància és un concepte equivoc. La majoria dels escriptors es prenen el seu treball d'una

manera molt seriosa; són militants de l'escriptura. D'altra banda no hi ha una actitud més militant que la de l'escriptor basc que opta per l'euskara. Sense aquesta actitud el basc hauria desaparegut fa temps.

—Parlem de la salut de la literatura. Es publica més que mai, i de més qualitat, però sembla que la producció bibliogràfica basca se centra en el món educatiu.

—Avui, la poesia basca té bona salut, però no entra en les escoles, no té circuit, llevat d'uns pocs amants de la poesia. La traducció també té un nivell molt bo, però tampoc no té circuit escolar. Això vol dir que sí que existeix un petit circuit de lectors qualificats que funciona. El circuit escolar és el de la narrativa, però solament hi entren deu o dotze llibres. Existeix el lector basc molt qualificat, a qui li interessa de veritat la literatura basca. Sí que és cert que el circuit escolar ha ajudat molt alguns escriptors, però jo revitalitzaria una mica aquesta funció de l'escola.

—Hi ha qui diu que un dels reptes de la bibliografia basca és el de l'especialització.

—Si tinguérem clars els objectius culturals, tot ens aniria millor. Per exemple, a Holanda, on el neerlandès gaudeix de millor salut que la nostra llengua, tenen clar que un llibre de física quàntica, si està escrit en anglès no tenen per què traduir-lo, allí tenen clar en quins àmbits volen fer servir la llengua: en la creació, per parlar de la història... Nosaltres ens hem d'adonar que som set-cents mil bascoparlants. Em sembla un disbarat voler abraçar-ho tot. Jo m'estimaria més, per exemple, que els traductors del Parlament de Navarra traduïren Shakespeare en lloc de traduir el que diuen Alli o Sanz. No podem aplicar a les llengües petites els paràmetres que apliquem a les grans. M'estime més el mal de queixal que no arriscar la resta del cos.

"Quan la premsa d'Espanya i la premsa espanyola d'ací s'adonaren que Atxaga era un gran escriptor, nosaltres ja feia quinze anys que ho sabíem."

Inaki Gorostidi